

ГАЛУНЬКО Віра Миколаївна
кандидат юридичних наук, доцент,
проректор з матеріально-технічного забезпечення та інфраструктури
Херсонського державного університету

ДОТРИМАННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ У РОЗСЛІДУВАННІ ЗЛОЧИНІВ

В умовах розбудови України інтеграція у європейський правовий простір супроводжується реформуванням правової системи країни, ефективність якого залежить від врахування основних правових цінностей, що напрацьовані європейською спільнотою. На сьогодні питання ефективної боротьби зі злочинністю, охорони громадського порядку, забезпечення прав і свобод людини та громадянина є найважливішою проблемою внутрішньої та зовнішньої політики всіх держав без винятку. Саме справи у сфері боротьби зі злочинністю, забезпечення прав і свобод людини, створення умов для їх практичної реалізації є тим критерієм, за яким оцінюється рівень демократичного розвитку будь-якої держави й суспільства в цілому. Тому особливої значущості та актуальності набуває забезпечення на належному рівні європейської безпеки а саме гарантування безпеки та добробуту громадян, забезпечення їх прав і свобод, боротьба зі злочинністю, підтримання належного правопорядку в суспільстві, і завдання покладаються у першу чергу на правоохоронну систему. У Конституції України підкреслено, що основними об'єктами, які повинні захищатись системою державних органів, є особистість – її права та свободи; суспільство – його матеріальні і духовні цінності; держава – її конституційний лад, суверенітет і територіальна цілісність. ч. 1 ст. 8 Конституції визначено, що в Україні діє принцип верховенства права [1].

У ч. 2 ст. 29 Загальної декларації прав людини вказано, що при здійсненні своїх прав і свобод кожна людина повинна зазнавати тільки таких обмежень, які встановлені законом, та виключно з метою забезпечення належного визнання і поваги прав і свобод інших та забезпечення справедливих вимог моралі, громадського порядку і загального добробуту в демократичному суспільстві [2, с. 29].

Стаття 64 Конституції України встановлює, що конституційні права і свободи людини і громадянина не можуть бути обмежені, крім випадків, передбачених Конституцією. Але, цим же Законом передбачено ряд певних обмежень. Так, ч. 3 ст. 29 передбачено, що у разі необхідності запобігти злочинові чи його припинити, уповноважені органи можуть застосувати тримання особи під вартою, тобто обмеження права свободи та особисту недоторканність; ч. 2 ст. 31 – невідкладні випадки, пов'язані з втрутанням життя людей та майна чи з безпосереднім переслідуванням осіб, яких підозрюють у вчиненні злочину – обмеження права на недоторканність житла; у ст. 31 з метою запобігання злочинів – обмеження права на таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції; ст. 34 Конституції визначає, що право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію обмежується законом в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я

для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, яка одержана конфіденційно, або для підтримки авторитету і неупередженості правосуддя. Відповідно до ст.ст. 35, 36 Конституції лише в інтересах охорони громадського порядку, здоров'я і моральності населення, захисту прав і свобод інших людей, право на свободу світогляду і віросповідання, а також право громадян на свободу об'єднання у політичні партії та громадські організації може бути обмежене законом. Також встановлюються обмеження щодо права на проведення зборів, мітингів, шествій і демонстрацій [1].

Однак основний Закон чітко не визначає меж обмежень, які можуть застосовуватися до особи, ми можемо лише говорити про обмеження щодо реалізації деяких прав людини та громадянина. У подальшому необхідно робити посилання на інше законодавство, а саме кримінальний та кримінальний-процесуальний кодекси. Основне завдання кримінального кодексу полягає у забезпеченні охорони прав і свобод людини і громадянина, власності, громадського порядку та громадської безпеки, а також конституційного устрою України від злочинних посягань, забезпечення миру і безпеки людства, а також запобігання злочинам. Окрім того, визначає які суспільно-небезпечні діяння є злочинами та які покарання застосовуються до осіб, що їх вчинили [3, с. 6].

Забезпечення прав і свобод людини як головний обов'язок держави реалізовано у кримінальному процесуальному кодексі України, завданням якого є захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень [4]. Але свого часу А.Ф. Коні вказав, що які б гарні не були правила діяльності, вони можуть утратити свою силу зазначення в «недосвідчених, грубих або несумлінних руках» [5, с. 34]. Більшість науковців говорять, що конституційні права можуть бути обмежені на законних підставах. Але Р.А. Мюллерсон вважає, що якщо дотримання і забезпечення державних інтересів вимагає обмеження прав і свобод конкретних людей, то така держава – не держава цих людей. Така держава протиставляє себе народу, і шлях до масового порушення прав і свобод людини під гаслом необхідності забезпечення інтересів держави відкритий. Крім того, обмеження прав і свобод особи має місце не в ім'я суспільних інтересів суспільства, а заради абстрактних теорій, за якими стоять інтереси певного класу або групи людей [6, с. 43–44].

На жаль, сьогодні вказує на те, що виконання головного завдання кримінального судочинства – здійснення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду за умови додержання прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження правоохоронними органами, не забезпечено, оскільки не завершено реформування всіх без винятку правоохоронних органів, суддів (відповідно до Указу Президента його намічено проводити до 2020 року) [7], відсутність вищого рівня професіоналів, все це призводить до порушень чинного законодавства саме цими особами, які мають його захищати, і негативно впливає не тільки на ефективність судового розслідування, а й, на думку В.В. Сокурєнка, на невідповідність чинного кримінального процесуального законодавства міжнародно-правовим актам у сфері захисту прав і свобод людини; неприйняття до теперішнього часу закону про кримінальні проступки; обмежені повноваження слідчого; обмежене використання запобіжних заходів, альтернативних утриманню під вартою; неефективність механізму укладан-

ня угод; проблемні питання у визначенні часу затримання особи [8]. З цього приводу В.В. Кальницький зазначив, що чим суттєвіші обмеження конституційних прав громадян, тим вище має бути рівень обґрунтованості таких дій [9, с. 9], а А.М. Колодій зазначає, що під час виконання працівниками правоохоронних органів своїх функцій з правомірною обмеження прав людини вони в процесі своєї діяльності не повинні переходити дозволених меж, мають діяти згідно з чинним законодавством, використовувати форми і методи забезпечення прав людини, що не суперечать правовим і моральним вимогам [10, с. 296]. Однак О. Тодика зазначає, що в Україні порушення прав і свобод людини і громадянина не вважається рідкістю, особливо з боку державних органів та посадових осіб, що справедливо викликає соціальну напругу в суспільстві і нерідко сприяє виникненню політичних і соціальних конфліктів [11, с. 75].

Ще перед початком реформування правоохоронних органів більшість науковців мали певні побоювання з приводу назви «поліцейські», оскільки це саме ті особи, які першими прибувають на місце вчинення злочину і надають необхідну допомогу потерпілим та вживають заходів щодо знешкодження злочинця, чомусь проводили аналогію зі словом «поліцаї» та тими негативними діями, які ними вчинялись. Бачимо наприклад, у своїх «Спогадах» доктор права Іван Макух писав про Західну Україну: «карна поліція «арештованих немилосердно били й у багатьох випадках людей замучували». Жорстокість допоміжної поліції підсилювала нелюдську жорстокість окупаційної адміністрації [12]. І, як не прикро, й сьогодні такі випадки повторюються. Тому ми хоч і говоримо про нове реформування та європейські цінності щодо дотримання прав людини, однак у більшості правоохоронців ще занадто глибоко сидять засади «совдепівського» виховання. Тож саме сьогодні визнання, дотримання і захист прав людини та громадянина – це обов'язок держави, який може бути реалізований передусім через діяльність судової влади. При цьому необхідно виходити з закріплених Конституцією України правового статусу людини та громадянина, обмеження якого законом і судом можливе лише в тій частині, в якій це необхідно для встановлення істини і для здійснення покарання. Принцип пріоритету прав і свобод людини закріплений усім гілкам державної влади і зобов'язує останніх до його дотримання. Саме суд, не будучи залежним від кожної гілки влади і володіючи конституційними гарантіями цієї незалежності, виступає як універсальний засіб захисту прав і свобод громадянина [13, с. 55–56]. Тому, на мою думку, гарантії захисту прав і свобод людини і громадянина повинні набувати особливого значення саме через призму судового контролю для забезпечення дотримання прав учасників кримінального процесу та розслідуванні злочинів.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – 141 с.
2. Загальна декларація прав людини [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakonrada.gov.ua/go/995_015
3. Кримінальний кодекс України. – С.: ТОВ «ВВП НОТІС», 2014. – 188 с.
4. Науково-практичний коментар Кримінального процесуального кодексу України. Збірник процесуальних документів у кримінальному провадженні [текст] / [А.В. Григоренко, Л.С. Бондарук]. – К.: Консультант, 2014. – 480 с.

- Теленко, С.В. Петков та ін.]; за заг. ред. Чернявського С.С. – К.: Центр учбової літератури, 2015. – 760 с.
- Собрание сочинений. Т. 4 / Кони А.Ф. – М.: Юрид. лит., 1967. – 543 с.
- Р.А. Права человека: идеи, нормы, реальность / Р.А. Мюллерсон. – М.: Юрид. лит., 1998. – 315 с.
- Резолюція Конституції України від 20 травня 2015 року № 276/2015: [Електронний ресурс]. – Ре-сурс: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/276/2015>
- Сокурченко В.В. Актуальні питання досудового розслідування на сучасному етапі засто-сування процесуального законодавства / В.В. Сокурченко // Теоретичні аспекти досудового розслідування: матеріали всеукраїнської науково-практичної конфе-ренції. 4 грудня 2015 р.).
- Кальницький В.В. Следственные действия: учеб. пособие / Кальницький В.В. – 2-е изд., пе-чат. Омск: Омск. высш. школа МВД России, 2003. – 175 с.
- Колодій А.М. Права людини і громадянина в Україні: навч. посіб. / А.М. Колодій, Юрінком Інтер, 2003. – 336 с.
- Тодыка О.Ю. Народовластие в условиях глобализации: [моногр.] / Тодыка О.Ю. – Х.: Пра-ва людини, 2003. – 135 с.
- Макух М.Іван. Повернення із забуття / М. Дзедман, Р. Рибчин. – Івано-Франківськ: Видавництво «Смолоскип», 2014. – 592 с.
- Пашков С.М. Правові та організаційні проблеми забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у досудовому судочинстві / С.М. Пашков // Вісник Академії правових наук України. – 2014. – № 46-59.